

nere, quam unius diei mora, propter hoc solum innumerabiles anni hujus vite pleni deliciis, et circumfluentia temporalium honorum, recte meritoque contemnerentur: non enim falso, aut pravo affectu dictum est: « Quoniam melior est dies una in atris tuis super millia. » Idem tamen S. Augustinus et hoc loco, id est, in commentario hujus Psalmi, et in lib. citato *De Liber. arbit.*, scribit, per unam diem, intelligi posse diem eternitatis, quæ una est, et eadem semper manens: per millia dierum, tempora volubilia et instabilia hujus vite, quæ quantumvis multiplicentur, semper longe inferiora erunt die semper manentis eternitatis. Sed prior sensus est magis literalis, et magis coheret cum sequenti comparatione: « Elegi, inquit, abjectus esse in domo Dei mei, » id est, tanta est dignitas domus æternæ in cælis, ut malim ibi sedere ad januam cum ultimis, quam « habitare in tabernaculis peccatorum: » vox enim hebraica, quam noster Interpres vertit, *abjectus esse*, *הִסְתַּכְּתִּי*, quæ proprie significat, *sedere ad januam more janitoris*: nam *כֶּסֶף* *limen* significat; et deducta est similitudo a janitoribus tabernaculi, qui erant infimi omnium ministrorum domus Dei, ut patet ex lib. I *Paral.* cap. IX. Recte autem vocat Propheta palatia hujus mundi, tabernacula peccatorum: tum quia in domo celesti nulla inveniuntur iniquitas, hic autem nemo est, qui non peccet; tum quia respectu domus cælestis, sancti veluti tentoria quedam, quæ facile mutantur, et fundamento carent: non enim hæc est eadem vox, quæ in principio Psalmi. Ibi enim vox hebraea proprie significat stabilem mansionem: hic autem est vox, quæ proprie significat tabernacula, sive tentoria, quæ transferuntur de loco ad locum.

12. QUIA MISERICORDIAM ET VERITATEM DILIGIT DEUS; GRATIAM ET GLORIAM DABIT DOMINUS.

Consolatur hoc versiculo et sequenti Propheta virum justum ascendentem in valle lacrymarum, atque ad patriam anhelantem; promittit enim illi a Deo gratiam et gloriam: gratiam per quam justificetur, et in justitia proficiat, dum de virtute in virtutem ascendit; et gloriam, per quam glorificetur, cum ad Sion montem pervenerit: ubi

PSALMUS LXXXIV.

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. *In finem, filius Core, Psalmus.*

2. Benedixisti, Domine, terram tuam: avertisti captivitatem Jacob.

3. Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum.

4. Mitigasti omnem iram tuam: avertisti ab ira indignationis tuæ.

Deus deorum, non jam per fidem, sed per speciem se videndum prebebit. Probat autem gratiam et gloriam dandam a Deo justis hominibus, quia misericordiam et veritatem diligit Deus. « Quia enim misericordiam diligit, miserabitur, » et miserando gratiam dabit; quia « veritatem, » id est justitiam, « diligit, » reddet fideliter quod promissis diligentibus se, ut S. Jacobus scribit cap. I. li. *hebr.* pro his verbis, *misericordiam et veritatem. Diligit Deus*, hebetur, *sol et scutum Domini Deus*; et quidem probabile est Septuaginta Interpretes, pro voce *שֶׁמֶט*, quæ *solem* significat, legisse *שֶׁמֶן*, quæ significat *oleum*. Sic etiam pro voce *יְדוּת*, quæ significat *Dominum*, probabile est eos legisse *יְדוּת יַעֲקֹב*, quæ significat *diliget*. Denique probabile est eos per *oleum* et *scutum* intellexisse misericordiam et veritatem: quia *oleum misericordiam* significare solet, et de veritate scriptum est in *Psalm.* xc. « Scuto circumdabit te veritas ejus. » Tamen si quis contendat, omnino esse legendum in hebræo: *Quia sol et scutum Domini Deus, gratiam et gloriam dabit Dominus*, idem sensus erit: nimirum, quia Dominus Deus sol et scutum est, ut scutum dabit gratiam protectionis in via, ut sol dabit gloriam manifestæ visionis in patria.

13. NON PRIVABIT BONIS EOS, QUI AMBULANT IN INNOCENTIA: DOMINE VIRTUTUM, BEATUS HOMO QUI SPERAT IN TE.

Confirmat quod dixit, et restringit promissionem gratiæ et gloriæ ad eos qui ambulant in innocentia, quasi dicat: Deus misericors, et justus, non privabit bonis gratiæ et gloriæ, quæ sola sunt vere et absolute bona, eos qui semel justificati ambulant in innocentia, perseverantes et proficientes in fide, spe, et charitate. Alioquin enim, si retrocedant, et ambulent in iniquitate, a gratia excident, et pro gloria confusionem accipient. Concludit Psalmum conversus ad Deum: « Domine, inquit, virtutum, » id est, exercituum, « beatus » erit, qui in te confidet, confidentia vera ac solida, quam fides vera et conscientia bona gignere solent.

Placatus es, Domine, terræ tuæ: reduxisti captivitatem Jacob.

Dimisisti iniquitatem populo tuo: operuisti omnes iniquitates eorum. SEMPER.

Continuisti omnem indignationem tuam: conversus es ab ira furoris tui.

5. Convertite nos, Deus salutaris noster, et avertite iram tuam a nobis.

6. Numquid in æternum irasceris nobis? aut extendes iram tuam a generatione in generationem?

7. Deus, tu conversus vivificabis nos, et plebs tua lætabitur in te.

8. Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam: et salutare tuum da nobis.

9. Audiam quia loquatur in me Dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suam,

Et super sanctos suos, et in eos qui convertuntur ad cor.

10. Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius: ut inhabitet gloria in terra nostra.

11. Misericordia et veritas obviaverunt sibi: justitia et pax osculatae sunt.

12. Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit.

13. Etenim Dominus dabit benignitatem, et terra nostra dabit fructum suum.

14. Justitia ante eum ambulabit, et ponet in via gressus suos.

Convertite nos, Deus Jesus [*h. salutaris*] noster, et solve iram tuam adversum nos.

Noli in æternum irasci nobis: extendens iram tuam in generationem [al. a generatione, etc.] et generationem.

Nonne tu revertens vivificabis nos, et populus tuus lætabitur in te?

Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis.

Audiam quid loquatur Deus Dominus, loquetur enim pacem ad populum suum et ad sanctos suos, ut non convertantur ad stultitiam.

Veruntamen prope est his qui timent eum salutare ejus, ut habitet gloria in terra nostra.

Misericordia et veritas occurrerunt: justitia et pax osculatae sunt.

Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit.

Sed et Dominus dabit bonum, et terra nostra dabit germen suum,

Justitia ante eum ibit, et ponet in via gressus suos.

Argumentum. — Gratulatur Jova, quod populum de exilio reduxerit, petique ab eo pacem adeo tranquillam et imperturbatam, ut pristinae iræ Dei nullæ reliquæ supersint (vers. 2-8); postremo firmiter se exaudium iri sperat, et de spe illa sua, tanquam de re certissima, magnifice loquitur, dum quæ ad statum felicem reipublicæ pertinent, figuris pulchris et suavibus describit (vers. 9-14). Carmen ad illud tempus referendum, quod reditum ex Babilonico exilio proxime est consequutum. Ita Rosenmüllerus. Alii tamen preces sunt pro reditu Israelitarum in captivitatem a Salmanasare et Sennacheribo abductorum. Strophæ duæ.

1. Prætoriori, Coraitarum carmen.

2. Propitius fuisti (olim), Jova, terræ tuæ, reduxisti captivitatem (captivos) Jacobi (populi).

3. Abstulisti culpam populi tui, operuisti omnia peccata eorum.

4. Cessare fecisti (propr. *collegisti*) omnem furorem tuum, reduxisti eor (vel *vultum*) ab ardore iræ tuæ:

5. Ita nunc quoque revertet ad nos, Deus salutis nostræ, et frango (aufer) iram tuam nobiseum (erga nos).

6. Num in æternum irasceris nobis, protrahes iram tuam in omnes ætates?

7. Nonne iterum vitæ reddes nos, ita ut populus tuus lætetur de te?

8. Fac ut videamus, Jova, gratiam tuam, et salutem tuam da nobis.

9. Audiam, quid loquatur Deus Jova: utique loquitur pacem (promittit salutem) populo suo et piis suis; at non redeant ad stultitiam (peccata).

10. Sane prope est cultoribus ejus salus ejus,
ut habitat gloria in terra nostra.
11. Benignitas et fides sibi occurrunt,
justitia et pax se oculantur.
12. Fides e terra progerminat,
et justitia de caelo prospicit (cf. *Is. XLV, 8*).
13. Etiam Jova dat bonum,
et terra nostra dat fructum suum.
14. Justitia coram eo (Deo) ambulat,
et ponit in via gressus suos.

NOTE.

Vers. 2 et seqq. Alius, *reducas, auferas, operias*, etc. — Vers. 5. *neverte ad nos*: Maurer, *restitue nos in pristinum statum*. — Vers. 7. *Iterum*, propr. *revertes*. — Vers. 9. Fingit jam vates, se audire vocem Dei respondentis, paratum se esse ad juvandum populum, modo, saluti restitutus, nihil deinceps delinquit iterum. Alii, *ita ut non redeant*. — Vers. 10. *Sane*, gall. *oui*. Gloria nostra pristina, scil. cultus instauratus, veteraque Israeliticae terrae ornamenta. — Vers. 11. Hengstenberg: *Benignitas*, qua Deus bona promittit, et *veritas*, qua promissa implet; *justitia et pax*, Dei dona. Maurer: « Sensus hujus et proxime sequentis versus: plena omnia erunt benignitate, fide, justitia, pace. » — Vers. 14. *Ponit in via*, etc., i. e. libere persequitur viam suam: ita Maurer. Hengstenb. *ponit justitia in viam gressus suos*, i. e. facit ut gressus sui sint Israelitarum omnium via.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXIV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem, filiis Core, Psalmus.

Duae sunt de argumento hujus Psalmi tractatorum sententiae. Alii enim volunt commemorari a Propheta liberationem populi ab una captivitate, et inde argumento sumpto orari pro liberatione ab alia captivitate, commemorari videlicet liberationem a captivitate Aegyptiaca, et orari pro liberatione a captivitate Babylonica; vel commemorari liberationem a captivitate Aegyptiaca et Babylonica, et orari pro liberatione a captivitate diaboli, quae per illas figurata fuerat. Alii, et fortasse rectius, existimant, in hoc Psalmo de una tantum captivitate agi, id est, de captivitate generis humani sub principe tenebrarum, a qua liberamur per Christum Dominum nostrum; sed in primis tribus versiculis praedicti liberationem ab hac captivitate, in reliquis orari pro executione predictionis. Cur autem praedictio de re futura exponatur per verba temporis praeteriti, causa est, quoniam quae nobis futura sunt, in Dei praesentia et decreto jam facta sunt.

EXPLICATIO PSALMI.

1. BENEDIXISTI, DOMINE, TERRAM TUAM: AVERTISTI CAPTIVITATEM JACOB.

Initio Psalmi Propheta, Spiritu Sancto revelante, aeternum Dei decretum de futura liberatione nobis aperit; ac primum docet primam causam et ultimum effectum nostrae liberationis. Prima causa fuit dilectio, qua Deus dilexit genus humanum. Cur enim Deus « sic mundum dilexerit, ut Filium suum unigenitum daret, » per quem redimeremur, « et omni benedictione benediceremur, » ut loquitur Dominus *Joan. III, et Apostolus ad Ephes. I*, nulla ratio reddi potest, nisi ipsa Dei bona voluntas, sive beneplacitum et mi-

sericordia. Ulimus effectus erit perfecta liberatio a captivitate, quam habebimus in resurrectione, quando perveniemus ad libertatem gloriae filiorum Dei. Nunc enim ex parte Jheremi sumus, sed quam liberabimur ab omni corruptione et necessitate. Ait igitur: « Benedixisti, Domine, terram tuam, » id est, propter peccatum primi hominis maledixisti terrae quam ipse feceras, et hominibus inhabitandam dederas: sed scio etiam, te revelante, quod in mente tua, in decreto tuo, « benedixisti terram tuam; » decrevisti enim in aeterno beneplacito tuo terram tuam, quam fecisti, visitare, benedicere omni benedictione et

gratia, mittens ad eam Unigenitum tuum « plenum gratiae et veritatis, » ut est *Joan. I*. Hebraeus et graecus codex clarius explicant hanc primam causam omnium honorum nostrorum, quae est bona voluntas Dei. Vox hebraea est *רציתו*, quae significat proprie, *bene voluisti in terra tua*, sive *bene voluisti terram tuam*. Vox graeca *εὐδοκία* significat, *bene voluisti terram tuam*. Inde est *εὐδοκία*, quae sepius legimus in Evangelio et in Apostolo commendatam, ut initium et radicem omnium beneficiorum Dei. Sicut autem maledixit Deus terrae, non propter ipsam, sed propter inhabitantes: sic etiam benedixit terram propter habitantes: quare tota ista benedictio ad homines referenda est. « Avertisti captivitatem Jacob. » Hic exprimitur ultimus effectus misericordiae Dei, qui erit perfecta liberatio a captivitate, in quam incidimus pro peccatum. « Avertisti, inquit, captivitatem Jacob, » id est, jam in aeterno decreto tuo per mortem filii tui praevism placatus, removisti, sive dissolvisti captivitatem populi tui Jacob, ut deinceps fruatur libertate gloriae filiorum Dei. Ex hebraeo *סבית*, pro *avertisti*, S. Hieronymus vertit *reduxisti*; sed idem est sensus. Nomine autem *Jacob* intelligitur, teste S. Augustino, totus populus Dei, sive ex Jacob descendat secundum carnem, quales sunt Judei credentes in Christum; sive secundum spiritum fidei, quales sunt gentiles conversi ad Christum, « qui sunt quasi rami oleastri inserti in bonam olivam, et quasi lapides vivi superaedificati super fundamentum Apostolorum et Prophetarum, » ut Apostolus docet ad *Rom. IX et XI, et ad Ephes. II*.

2. REMISISTI INIQUITATEM PLEBIS Tuae, OPERUISTI OMNIA PECCATA EORUM.

Declarat nunc modum, quo Deus benedicens terrae suae dissolvit captivitatem Jacob: ac dicit id eum fecisse remittendo peccata populi sui. Sicut enim peccatum fuit causa captivitatis, ita remissio peccati fuit causa liberationis a captivitate. « Remisisti, inquit, iniquitatem plebis tuae, » id est, in mente, et decreto tuo condonasti iniquitatem populo tuo, ob quam iniquitatem tradideras eundem populum diabolo, in corpore iniquitatem justitiae tuae. « Operuisti omnia peccata eorum; » haec est repetitio et declaratio ejusdem rei. « Operuisti, » id est, abscondisti a facie tua, ut non videres ad puniendum; quia vero Deus non potest non videre id quod vera est, quantumvis abscondatur et tegatur, adeo quando Deus legit peccata, omnino illa delet et remittit, ut nusquam sint, et, ut alibi diximus, tegit Deus peccata, quando ea remittit, non quasi velo occultata, sed quasi emplastro curante et sanante. Dicit autem « omnia peccata eorum, » ut explicet quod dixerat, iniquitatem plebis tuae non significare unicam iniquitatem communem toti plebi, quale est peccatum originis, sed omnem iniquitatem tuam communem omnibus tuis pro-

priam singulis. In graeco habetur, *remisisti iniquitates*; sed in hebraeo habetur in singulari, *iniquitatem*; sed idem est sensus.

3. MITIGASTI OMNEM IRAM TUAM, AVERTISTI AB IRA INDIGNATIONIS Tuae.

Hic vero reddit causam cur Deus dimiserit iniquitatem plebi suae; ac dicit ideo dimisisse, quia placatus fuerat, et iram deposuerat. Quomodo placatus enim ira Dei causa erat ultionis, sic etiam placatio Dei causa fuit remissionis: placavit autem iram Dei, id est, justitiam punivit Dei: « Agnus occisus ab origine mundi, » *Apocal. XIII*. Agnum autem immaculatum dedit nobis misericordia, et bona voluntas illius, « qui sic dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, » *Joan. III*. Hic igitur est ordo liberationis: benedictio, sive bona voluntas Dei dedit filium liberatorem; Filius morte sua placavit iram Dei, et satisfaciendo justitiae pro peccatis totius mundi; placatus Deus remisit peccata; remissio peccati solvit captivitatem. Atque hoc totum mysterium absconditum in mente Dei revelavit Spiritus Sanctus Propheta suo, et ille nobis in tribus his versiculis descripsit. Illud, *omnem iram tuam*, significat, Christi redemptionem sufficientissimam fuisse ad plenam satisfactionem. Significat etiam libertatem, quam habebimus tempore suo, id est, in novissima die, futuram omnino plenam et absolutam, ut nihil penae, nihil miseriae relinquatur; omnis enim poena ex ira Dei procedit. Illud, *avertisti ab ira indignationis tuae*, id ipsum repetit, et hunc sensum habet: Avertisti te ab ira et indignatione tua. In hebraeo habetur, *convertisti te*, sive *conversus es ab ira furoris tui*.

4. CONVERTE NOS, DEUS SALUTARIS NOSTER, ET AVERTE IRAM TUAM A NOBIS.

Incipit nunc Propheta in persona populi Dei orare pro executione atque adimplentione decreti divini. Ac primum petit ut Deus incipiat mitigare iram suam, cujus mitigationis primus effectus est, initium salutis nostrae, id est, auxilium divinum, per quod incipiamus converti ad Deum. Neque enim converti possumus ab iniquitate ad Deum, nisi gratia ejus preveniat nos, et vocando, illuminando, adjuvando, movendo convertat. Ait igitur: « Convertite nos, Deus salutaris noster, » id est, incipe salutem nostram operari, tu Deus Salvator noster, quod facies, si nobis bonam voluntatem conversionis inspires. Et ut hoc misericorditer facere incipias, « averte iram tuam a nobis, » id est, reconciliare nobis, oblitus offensivum, quod te nobis inimicum reddiderunt.

5. NEMQUID IN AETERNUM IRASCERIS NOBIS? AUT EXTENDES IRAM TUAM A GENERATIONE IN GENERATIONEM?

Persistit in eadem petitione, quasi dicat: Satis diu iram tuam portavimus; ne differas miseri-

cordiam impertiri, et pacem nobis reddere. « Numquid in aeternum irascaris nobis? » id est, num aeterna erit inimicitia tua ad genus humanum? num « a generatione in generationem sine fine extendetur ira tua? » quasi dicit: Id non convenit infinite clementiae et bonitati tuae. In hebraeo non habetur particula *aut*, sed omnino subintelligitur; ideo recte Septuaginta Interpretes eam expresserunt.

6. DEUS, TU CONVERSUS VIVIFICABIS NOS, ET PLEBS TUA LETABITUR IN TE.

Declarat effectum, qui sequetur ex reconciliatione; inde enim fiet ut homo lucretur vitam, et Deo reddatur laus. « Deus, tu conversus ad nos » per dispositionem irae et reconciliationem, « vivificabis nos: » nam « stipendium peccati mors, gratia autem Dei vita aeterna, » Rom. vi; et plebs tua « vivificata, et respirans ob tam ingens beneficium, » « letabitur in te, » ac letabunda cantabit laudes tuas. In hebraeo pro voce *Deus*, habetur אלהי, nonne; et sic vertit S. Hieronymus: *Nonne tu reversus vivificabis nos?* Sed facile est videre quid Septuaginta haberint et legerint in suis codicibus: non enim tam imperiti erant, ut verterint *Deus*, si habuissent אלהי, sed habuerunt *eucha*, quod significat *Deus*; et sunt eadem litterae, sed transpositae. Pro *conversus*, S. Augustinus legit *convertens*, ut etiam sonat vox graeca μετατρέφεις; sed sensus non est: *Tu convertens nos, vivificabis nos*, sed *tu convertens te ad nos, vivificabis nos*; et hoc modo conciliatur haec lectio cum hebraica et latina.

7. OSTENDE NOBIS, DOMINE, MISERICORDIAM TUAM, ET SALUTARE TUUM DA NOBIS.

Petit Propheta mitigationem irae divinae, petit reconciliationem et vivificationem, quae fit eum per gratiam remittuntur peccata: petit nunc adventum Salvatoris, per quem factum est ut plane perspiceremus et videremus Dei benignitatem et misericordiam erga nos. De qua manifestatione dicit Apostolus: « Apparuit gratia Dei omnibus hominibus, » ad Tit. ii; et rursus: « Benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, » ad Tit. iii. Quis enim dubitare potest an Deo curae sit genus humanum, nosque verissime Deum diligat, posteaquam misit Filium suum unigenitum, ut nos pretioso sanguine suo de diabolica captivitate redimeret? « Ostende, inquit, nobis misericordiam tuam, » id est, fac ut plane ceramus et experimento certo discamus misericordiam illam, qua in mente tua ab aeterno benedicere decrevistis terram tuam. « Et salutare tuum da nobis, » id est, et mitte nobis Salvatorem filium tuum; tunc enim vere ostendes omnibus hominibus misericordiam, et benignitatem, et gratiam tuam. Ex hebraeo verti posset, et *Jesum tuum da nobis*; non enim *Jesus Salvatorem* significat, ut notum est. Potest etiam hic versiculus exponi

rectissime, et ad litteram de salute perfecta, quae erit in resurrectione: tunc enim propiusse ostendet nobis Deus misericordiam suam, ita ut eam videamus, et quasi tangamus, « quando coronabit nos in misericordia et miserationibus, et sanabit omnes infirmitates nostras, et replebit in bonis desiderium nostrum, et renovabit, ut aquila juventutem nostram, » ut dicitur *Psalm.* cii. Et tunc dabit possidendum, in aeternum salutare suum, quando manifestabit nobis seipsum. Sed prior expositio pertinet ad patres Testamenti veteris, qui expectabant Christum in carne venturum; posterior pertinet ad nos, qui expectamus Christum venturum in gloria, « ut reformet corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae, » ut habetur *Philip.* iii. S. Augustinus utiliter ad mores dicit, tunc Deum ostendere misericordiam suam, quando persuadet nobis, nosque intelligere, et quasi cernere facit, nihil nos esse, aut posse ex nobis, sed ex misericordia ejus esse quod sumus, et posse quod possumus. Ita enim non extollimur, nec superbumus, sed humiles sumus in oculis nostris: humilibus autem datur gratia Salvatoris.

8. AUDIAM QUID LOQUATUR IN ME DOMINUS DEUS: QUONIAM LOQUETUR PACEM IN PLEBEM SUAM.

Ut certos nos reddat Propheta eorum quae dicitur est, admonet in hoc versiculo se non loqui ex se, sed ex revelatione Domini; et ea solum canere, quae ipse prius a Domino audivit. « Audiam, inquit, quid loquatur in me Dominus Deus, » id est, ego, quod audio a Deo, hoc loquor; ideo et nunc exposita petitione, audiam quid Dominus respondeat, ut ipsam ceteris manifestem. Dicit autem: « Quid loquatur in me, » ut significet locutionem Dei ad Prophetas esse interiore et spiritali. Spiritus enim Sanctus Prophetas inhabitans illis loquebatur, quod ipsi primi aures cordis audirent, et deinde per ipsorum linguam ad aures corporis aliorum perveniret. Non habetur quidem in textu hebraico illud, in me, sed Septuaginta Interpretes addiderunt, ut explicarent modum loquendi Dei in Prophetis, juxta illud *Osee* i: « Principium loquendi Domino in Osee; » et *Zachar.* i: « Et dixit ad me Angelus, qui loquebatur in me. » Porro illud, *audiam*, significat praeterea attentionem, et desiderium audiendi, quasi dicat: Libenter et alacris assidue audiam, quoniam Deus more suo loquetur *domino* et utilia. « Quoniam, inquit, loquetur pax in plebem suam, » id est, scio Deum locutum esse pacem in plebem suam, ideo libenter et attente audiam, quod loquatur in me Dominus Deus. Itaque summa verborum Dei, est annuntiatio et promissio pacis per adventum Messiae, quem Propheta petierat dicens: « Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutare tuum da nobis. » Dabit igitur Deus Salvatorem, et per eum annuntiabit et praestabit verissimam pacem: unde et « princeps pa-

eis » dicitur *Isai.* ix; « et pacificabit omnia, sive quae in caelis, sive quae in terris sunt, » ut dicitur ad *Coloss.* i; Pax autem complectitur complementum omnium beneficiorum Dei, neque antea perfectam pacem habebimus, quam perveniamus ad coelestem Jerusalem. quae interpretatur « visio pacis » Pax enim opponitur bello, bello autem non carebimus « donec absorpta fuerit mors in victoria, et mortale hoc induerit immortalitatem, » ut ait B. Paulus I *Corinth.* xv; tunc enim cessabit bellum cum vitis et concupiscentiis, cum principibus tenebrarum harum, cum necessitatibus et difficultatibus omnibus. Dum autem hic vivimus, « militia est vita hominis super terram, » *Job.* vii, quantumvis quod in nobis est, pacem cum omnibus habere cupiamus.

9. ET SUPER SANCTOS SUOS, ET IN EOS QUI CONVERTENTUR AD COR.

Explicat quod dixit, « in plebem suam; » promittit enim Deus pacem plebi suae, sed non toti: nam in plebe Dei sunt boni et mali; malis autem pax non convenit, sed bonis: « Pax enim multa diligentibus legem Domini, » *Psalm.* cxviii; et: « Non est pax impiis, dicit Dominus, » *Isai.* lxviii. Qui autem sint sancti quibus promittitur pax, explicatur per verba sequentia: « Et in eos qui convertuntur ad cor. » Tunc enim incipit sanctitas, et consequenter inchoatur pax, cum homo ab exterioribus ad interiora convertitur, unde dicitur: « Redite praevariatores ad cor, » *Isai.* lxvi; et de filio prodigo dicitur *Luc.* xv: « In se autem reversus. » Tunc autem incipit homo reverti ad se, sive redire ad cor, quando apud se cogitare incipit vanitatem rerum temporalium, et quam sit brevis et modica dulcedo peccati; et contra quanta sit nobilitas virtutis, quam ingens praelium bonorum aeternorum: sed proficit postea paulatim homo, cum secum habitare incipit, et de rebus, quae foris sunt, non credit iudicio sensuum exteriorum, neque sermonibus filiorum hujus saeculi; sed conversus ad cor consulti de omnibus rectam rationem, consulti fidem divinitus inspiratam, consulti veritatem ipsam, quae Deus est. Denique perfecte ad cor suum ille convertitur, et pacem, quae superat omnem sensum, gustare incipit, qui in corde suo tabernaculum erigit Deo, et ex imagine, quae est anima rationalis, ad exemplar, quod est ipse Deus, alis contemplationis ascendit: et ibi pulchritudinem infinitam Creatoris attendens, in ejus amorem ita rapitur et accenditur, ut omnia quae foris sunt nihil doceat, ita ut Deo vinculo charitatis inhaeret, ut rerum aliarum penitus obliviscatur. Hominis autem sic affecti nulla mundi pressura pacem, quam in Deo habet, perturbare potest. Sed veniamus ad verba. Codex latinus in secunda parte hujus versiculi, neque cum hebraico, neque cum graeco concordare videtur. Hebraicus codex sic habet, et *super sanctos, et non revertentur ad sultitiam*, graecus au-

tem, et *super sanctos suos, et in eos, qui convertuntur ad ipsum*. Lectio tamen nostrae latine vulgatae editionis antiquissima est, et eam sequitur S. Hieronymus in textu, et in *Commentario Psalmorum*; nec non S. Bernardus in sermone super haec verba: « Audiam quid loquatur in me Dominus Deus; » neque in sensu ultra diversitas est: *converti enim ad cor, et convertere cor ad Deum*, idem significant; siquidem qui convertitur ad cor, desinit attendere ad externa et visibilia, quae temporalia sunt, et incipit considerare interna et invisibilia, quae aeterna sunt, in quibus primum locum obtinet Deus; sic etiam converti ad cor, et non converti ad sultitiam, pro eodem accipi possunt. Neque difficile est, si quis velit, voces hebraicas cum latina editione concordare: nam vox אלהי, quae significat *non*, potest legi et, solum puncti facta mutatione, et significat *in*; sic etiam vox לכהיכל *lechislah*, quae significat, *ad sultitiam*, potest legi לכהיכל *leb sela*, et significat *cor*; *sela* enim adjungitur passim in Psalmis, et vel nihil significat, vel significat *semper*, quod hoc loco optime quadrat, vel significat aliquid nobis innotuitum, unde ab interpretibus omitti solet. Itaque sic reddi possunt verba hebraica: *Et in eos qui convertuntur corde sive ad cor, semper.*

10. VERUMTAMEN PROPE TIMENTES EUM SALUTARE IPSIUS, UT INHABITET GLORIA IN TERRA NOSTRA.

Adveniente Messia praedicabitur pax, sed diu postea exhibebitur: verumtamen salus, id est, gratia sanitatis et aliorum miraculorum presentissima erit, et vicinissima omnibus creditibus in eum, ac timentibus eum timore reverentiae et pietatis. Inde vero maxima gloria Deo exurgit, laudantibus et magnificentibus Deum omnibus, qui mirabilia ejus videbant, ejus rei plurima testimonia legi possunt apud Evangelistas. Hoc igitur est, quod nunc Propheta subjungit: « Verumtamen prope timentes eum salutare ipsius, » id est, salus Dei, sive Christus ipse Salvator propere erit ad sanandum per omnipotentiam suam omnes timentes eum, omnes videlicet colentes eum timore sancto, ut inhabitet gloria in terra nostra, id est, sicut ista magna Salvatoris frequentissima, ut gloria Dei manifestetur, et inhabitet in terra promissionis, ad quam proprie Salvator mittitur. Sed si corporalis salus vicina erit timentibus eum, et inde gloria Dei magnifice oriatur, multo magis salus spiritualis prope timentes eum erit. « Quotquot enim recipiunt eum, dabit eis potestatem filios Dei fieri, » *Johan.* i; et inde manifestabitur gloria ejus, « quasi unigeniti a Patre, pleni gratia et veritate. »

11. MISERICORDIA ET VERITAS OBTINERUNT SIBI: JUSTITIA ET PAX OSCULATAE SUNT.

Aperit hoc loco Propheta mysterium aliud in adventu Messiae comprehendendum; misericordiam vi-

delicet et iustitiam, quæ contrarie videntur, cum una ignoscat, altera puniat, simul esse conjungendas. Futurum enim erat per Christi passionem, ut et genus humanum misericorditer liberaretur, et tamen divine justitiæ plenissime satisfaceret. « Misericordia, inquit, et veritas obviaverunt sibi, » id est, obviaverunt sibi tempore Messie, cum alias in diversa pergere viderentur. « Justitia et pax osculate sunt, » id est, justitia punitiva, quæ paulo ante veritas nominata est, et pax sub nomine misericordiæ significata, amicissime conjunguntur, et quasi inter se osculabuntur. Hunc sensum, qui mihi litteralis videtur, eleganter prosequitur S. Bernardus in serm. 1 de *Annuntiatione*. S. Hieronymus in *Commentario*, et S. Augustinus per misericordiam, intelligunt misericordiam, quæ usus est Deus erga gentes, quibus dedit Salvatorem, quem non promiserat; per veritatem autem intelligunt justitiam, sive fidelitatem, quæ exhibuit Judæis Messiam, quem patribus eorum pollicitus fuerat, unde est illud Apostoli *Rom. xv* : « Dico Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis ad confirmandas promissiones patrum; gentes autem super misericordiam honorare Deum; » tunc enim misericordia et veritas obviaverunt sibi, cum in unam Ecclesiam convenirent gentes et Judæi, illi per misericordiam, isti per veritatem adducti. Per justitiam, quæ osculatur pacem, intelligit idem S. Augustinus justitiam, quæ reddit unicuique suum, ex cujus observatione pax oritur, quemadmodum ex violatione justitiæ oritur bellum; et rectissime admonet, frustra illos quærere pacem, qui sororem pacis justitiæ complexi recusant. Alii hunc versiculum exponunt de virtutibus, quæ florebant in populis tempore Messie, vel de virtutibus, quæ in ipso Messia maxime eminebant.

12. VERITAS DE TERRA ORTA EST, ET JUSTITIA DE CÆLO PROSPEXIT.

Hic jam explicat Propheta mysterium incarnationis, utens verbo temporis præteriti pro verbo temporis futuri more Prophetarum. « Veritas, inquit, de terra orta est, » hoc est, Christus, qui veritas est, de Virgine Maria nascitur. « Et justitia de cælo prospexit, » id est, et tunc justitia de cælo manifestabitur, tum quia nato Christo cœpit vera justitia de cælo descendere, et homines per fidem Christi justificare; tum quia per adventum Christi revelari cœpit « ira Dei de cælo super omnem iniquitatem, » ut dicitur *ad Rom. i*. Nunquam enim plene cognitum fuisset quanta sit ira Dei adversus peccatum, nisi expiari Deus voluisset illud morte unigeniti Filii sui; et etiam nunquam plene cognitum fuisset quanta sit ira Dei futura in die judicii adversus iniquos, nisi vidis-

semus quanta fuerit passio pro peccatis alienis expiandis; nam « si in ligno viridi hæc faciunt, in arido quid fiet? » ait ipse Dominus *Luc. xxiii*.

13. ETERNIM DOMINUS DABIT BENIGNITATEM, ET TERRA NOSTRA DABIT FRUCTUM SUUM.

Pergit explicare mysterium incarnationis, atque ostendit veritatem ex terra nascituram, non quomodo nascuntur fruges ex terra arata et sata opera hominum, sed quomodo nascuntur flores in campis sylvestribus, sine cultura humana, ex pluvia de cælo, et radiis solis in eam cadentibus. « Etenim, inquit, Dominus dabit benignitatem, » id est, emittet de cælo Spiritum Sanctum suum, qui virginem obumbrabit; et sic terra nostra neque arata, neque sata, sed omnino virgo intacta dabit fructum suum. Unde in Canticis canticorum ipse dicit: « Ego flos campi, et lilium convallium. »

14. JUSTITIA ANTE EUM AMBULABIT, ET PONET IN VIA GRESSUS SUOS.

Concludit Propheta, demonstrans Christum omnino justum et sanctum futurum, ita ut radios justitiæ suæ ante se præmittat, et luce sua sibi viam aperiat ad omnem progressum in hac valle tenebrosa hujus nostræ mortalitatis. « Justitia, inquit, ante eum ambulabit, » id est, Christus quasi sol quidam, et vere lux mundi radios justitiæ et sapientiæ suæ præmittit, sicut etiam scriptum est in *Psalm. lxxxviii*: « Misericordia et veritas præcedent faciem tuam; » et *Isai. lviii*, 8: « Anteibit faciem tuam justitia tua; » et sic « ponet in via gressus suos, » id est, aggredietur iter peregrinationis suæ, ut multos peregrinos perducat ad patriam. Possunt hi tres versiculi exponi etiam de justificatione et bonis operibus hominum credentium in Christum: nam utroque modo exponit S. Augustinus: « Veritas de terra orta est, et justitia de cælo prospexit, » id est, veritas confessionis peccatorum et laudis Dei cœpit per Christum oriri ex ore hominum terrenorum, et tunc « justitia Dei de cælo prospexit, » ut confitentes peccata sua, et laudem dantes gratia Dei justificaret; sed hæc ipsa veritas confessionis non orietur ex terra per vires ipsius terræ, sed per auxilium gratiæ Dei preventivis; nam « Dominus dabit benignitatem, » qui dilatare faciet justitiam in corde peccatorum, et sic « terra nostra dabit fructum suum. » Porro justificatus homo per Christi gratiam, semper justitiam ante oculos suos habebit, ut omnia faciat juxta regulam justitiæ: sic « justitia ante eum ambulabit, » preferens illi quasi faciem legem Domini, ne ambulet in tenebris, et si securus et gaudens ponet in via gressus suos, ut feliciter ad patriam aliquando perveniat.

PSALMUS LXXXVI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — Oratio ipsi David.

1. Inclina, Domine, aurem tuam, et exaudi me: quoniam inops et pauper sum ego.
2. Custodi animam meam, quoniam sanctus sum: salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te.
3. Miserere mei, Domine, quoniam ad te clamavi tota die.
4. Lætifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi.
5. Quoniam tu, Domine, suavis et mitis: et multe misericordiæ omnibus invocantibus te.
6. Auribus percipe, Domine, orationem meam: et intende voci deprecationis meæ.

7. In die tribulationis meæ clamavi ad te: quia exaudisti me.

8. Non est similis tui in diis, Domine; et non est secundum opera tua.

9. Omnes gentes quascumque fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum.

10. Quoniam magnus es tu, et faciens mirabilia: tu es Deus solus.

11. Deduc me, Domine, in via tua, et ingrediar in veritate tua: lætetur cor meum, ut timeat nomen tuum.

12. Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in æternum.

13. Quia misericordia tua magna est super me, et eruisti animam meam ex inferno inferiori.

14. Deus, iniqui insurrexerunt super me, et synagoga potentium quasi erunt animam meam, et non proposuerunt te in conspectu suo.

15. Et tu, Domine Deus miserator et misericors: patiens, et multe misericordiæ, et verax.

16. Respice in me, et miserere mei, da imperium tuum puero tuo, et salvum fac filium ancillæ tuæ.

17. Fac mecum signum in bonum, ut videant qui oderunt me, et confundantur: quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me.

V. s. h. — Oratio David.

Inclina, Domine, aurem tuam, exaudi me: quia egenus et pauper [al. add. *sum*] ego.

Custodi animam meam, quia sanctus [h. *misericos*] ego: salva servum tuum tu [al. *ta. tu*], Deus meus, qui confidit in te.

Miserere mei, Domine: quoniam ad te clamabo tota die.

Lætifica animam servi tui: quia ad te, Domine, animam meam levo.

Tu enim es, Domine, bonus: et propitiabilis, et multus misericordiæ omnibus qui invocant te. Exaudi [h. *auribus percipe*], Domine, orationem meam, et ausculta vocem deprecationum mearum.

In die tribulationis meæ invocabo te, quia exaudies me.

Non est similis tui in diis, Domine, et non est juxta opera tua.

Omnes gentes quas fecisti, venient et adorabunt coram te, Domine, et glorificabunt nomen tuum [al. add. *Domine*].

Quia magnus es tu, et faciens mirabilia, tu Deus solus.

Decore me [illuminamini] mihi, Domine, viam tuam, ambulem in veritate tua: unicum fac cor meum, ut timeat nomen tuum.

Confitebor tibi, Domine Deus meus, in toto corde meo, et glorificabo nomen tuum in sempiternum [h. *seculum*].

Quia misericordia tua magna super me, et eruisti animam meam de inferno extremo [h. *inferiori*].

Deus, superbi insurrexerunt [al. *insurrexerunt*] adversum me, et cœtus robustorum quasi erunt [al. *queris*] animam meam, et non posuerunt te in conspectu suo.

Tu autem, Domine, Deus misericors et clemens: patiens [h. *tardus ad furorem*], et multe misericordiæ, et verus,

Respice ad me, et miserere mei: da fortitudinem tuam servo tuo, et salva filium ancillæ tuæ.

Fac mecum signum in bonitate, et [al. *ut*] videant qui oderunt me, et confundantur:

Quia tu, Domine, auxiliatus es mihi, et consolatus es me.

Argumentum. — Orat defensionem et victoriam adversus potentes hostes, cum quibus peccatori sit pugnandum. Titulo Davidis has preces esse perhibenti illud repugnare videtur, tum quod particula *in* in hoc carmine sit nota accusativi, tum quod magna ex parte ex aliorum scriptorum locis conflatum est: quanquam haec loca, quum sint ex Pentateuch. et Davidicis Psalmis, nil contra Davidem auctorem faciunt. Strophae duae: vers. 1-10, 11-17; vel, iuxta alios, quatuor: vers. 1-4, 5-10, 11-13, 14-17.

1. Preces Davidis.

- Inclina, Jova, aurem tuam, exaudi me,
nam afflictus et miser ego sum.
2. Custodi animam (vitam) meam, nam pius (tui cultor) ego sum;
salva servum tuum, tu mi Deus, qui in te confidit.
3. Miserere mei, Domine,
nam ad te clamo quotidie.
4. Lætitia affice animam servi tui,
nam ad te, Domine, animam meam attollo.
5. Nam tu, Domine, es benignus et paratus ad con-
et multus gratia erga omnes qui clamant ad te.
6. Ausculta, Jova, preces meas,
et intende *avem* voci supplicationis meae.
7. In die angustiae clamo ad te,
nam exaudis me.
8. Nullus tibi similis est inter deos, Domine,
et nihil simile facinoribus tuis.
9. Omnes gentes, quas fecisti,
veniant et prosternant se coram te, Domine,
et honores habeant nomini tuo.
10. Nam magnus tu es et patrans mirabilia,
tu, o Deus, solus.
11. Doce me, Jova, viam tuam,
ambulem in fide tua,
uni cor meum ad timendum nomen tuum.
12. Celebrem te, Domine, mi Deus, toto corde meo,
et glorificem nomen tuum in æternum:
13. Nam gratia tua magna est (vel *fuit*) super me,
et eripuisti animam meam ex orco infimo.
14. Deus, superbi insurgunt adversum me,
et turba violentorum appetunt vitam meam,
nec ponunt te ante oculos suos.
15. Tu vero, Domine, Deus es misericors et benignus,
tardus ad iram, et magnæ gratiæ et fidei.
16. Convertte te ad me, et miserere mei,
da potentiam (præsidium) tuam servo tuo,
et adjuva filium servæ tuæ.

17. Fac mecum (in me) signum in bonum,
ut videant *illud* oses mei et pudore afficiantur,
quod tu, Jova, adjuvas me et consolaris me.

NOTE.

Vers. 10. Alii, tu Deus es solus. — Vers. 11. *Viam tuam*, quæ tibi probatur agendi rationem. Hengstenberg *viam felicitatis* intelligit, in qua scilicet Deus suos ducit. *Ambulem*, etc., servem, vel servabo tibi fidem. Hengstenberg: *ambulare in fide vel veritate Dei*, est a *scilicet* ita protegi, ut Deus promissis suis fidelis conspiciatur. *Uni cor meum*, dirige omnes animi mei motus. *Levavi*, infuit. cum *7* parag. Alius, *timori*, pro timentibus, nominis tui. Pro *uni*, infin. plur., Alexandrinus et Vulg. *latetur*, a *לָוַי גָּוִיסִי* est. — Vers. 13. Alii, *eripies*. — Vers. 17. *Signum in bonum*, i. e. documentum ede favoris tui in me exitum.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXV.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Oratio ipsi David.

Titulus indicat hunc Psalmum nihil esse aliud, nisi orationem Davidi a Deo inspiratam, cum amaro esset animo, et consolatione divina indigeret. David enim ut erat homo spiritualis, et in schola Spiritus Sancti eruditus, cum variis tribulationibus premeretur, non querebat consolationem a rebus creatis, in quibus vera consolatio anime inveniri non potest, sed ad Deum fontem omnis suavitatis per contemplationem et orationem confugebat. Proinde nos etiam hoc Psalmo uti debemus cum tentationibus variis, undeunque illas veniant, fatigati, incertis et incertis.

EXPLICATIO PSALMI.

1. INCLINA, DOMINE, AUREM TUAM, ET EXAUDI ME, QUONIAM INOPS ET PAUPER SUM EGO.

Incipit orationem a magnitudine Dei et utilitate sua: quæ est optima ratio precandi, apta ad impetrandum: « Oratio enim humiliantis se penetrat nubes, » *Eclii. xxxv.* « Inclina, inquit, aurem, » id est, tu qui excelsus es, inclina ad me, qui in imis jaceo, « aurem tuam, et exaudi me, quoniam inops et pauper sum ego; » hæc est ratio cur dixerit inclina, « quoniam, inquit, inops et pauper ego, » id est, quoniam mendiculus jaceo ad portam divitiis, inclina ex alto aurem tuam ad humilem servulum, et quia talis est, « exaudi eum, » Pauper enim et inops hoc loco dicitur is, qui sive habeat, sive non habeat opes terrenas, non in illis confidit, non inde superbit, non alios contemnit, sed ipsas potius opes contemnit, si habet, neque se meliorem, aut majorem reputat: is qui non habent, Rectissime admonet S. Augustinus Lazarum non delatum fuisse ab angelis in sinum Abrahæ propter inopiam, *Luce xvi.*, sed propter humilitatem: neque divitem epulonem sepultum fuisse in inferno propter divitias, sed propter superbiam. Alioquin ipse etiam Abraham, qui ditissimus fuerat, in inferno sepultus fuisset. Sed quoniam Abraham « cinerem et pulverem se esse arbitrabatur, » ut ipse de se loquitur *Gen. xviii.* et mandata Domini ita diligenter observabat, ut non solum opes,

sed ipsum filium unigenitum, cui servabat opes, propter Deum sacrificare promptissimus erat, *Genes. xxi.* ideo non solum ad locum refrigerii post mortem ductus fuit, sed etiam ad ejus sinum congregabantur omnes, qui eo tempore in Domino moriebantur. Ipse etiam David dives erat quod ad terrenam substantiam attinet; sed quoniam non inde superbiebat, neque eam magnificiebat, et totus a Deo pendebat, in quo sper suam, et vires suas, et omnia bona sua colloca-verat, et sine quo nihil se esse, aut posse ciebat, ideo se vere pauperem et inopem prædicabat.

2. CUSTODI ANIMAM MEAM, QUONIAM SANCTUS SUM: SALVUM FAC SERVUM TUUM, DEUS MEUS, SPERANTEM IN TE.

Explicit in quo cupiat exaudiri; ac primum proponit id quod est vere primum in intentione, et quod ipse Dominus primum queri jussit, cum ait: « Primum quaerite regnum Dei, et justitiam ejus, et hæc omnia adjicientur vobis, » *Matth. vi.* « Custodi, inquit, animam meam, » id est, conserva vitam anime meæ, cui tam multi hostes in hoc exilio insidiantur. « Quoniam sanctus sum, » id est, ideo peto conservari vitam anime meæ a te, quoniam tu mihi eam dedisti, tu me in sanguine filii tui justificasti, et sanctificasti, et per hoc vivificasti, qui in peccatis mortuus eram. Nam, ut recte dicit S. Augustinus, cum quis per

sacramenta Christi justificatum se esse confidit, et ex gratia Dei sanctum se nominat, non est superbia elati, sed confessio non ingrati; quod si quis dicere non audeat, « sanctus sum », id est, justificatus et mundatus: saltem dicere potest, « sanctus sum », id est, fidelis sum, sancte religionis, et fidei possessor sum, Deo per baptismum dedicatus et sanctificatus sum. « Salvum fac servum tuum, Deus meus, sperantem in te. » Idem repetit aliis verbis. Ideo enim cupit custodiri animam suam, ut non perdat salutem aeternam; sic enim loquitur S. Petrus in *Epist. I*, cap. 1: « Qui in virtute Dei custodimini per fidem in salutem paratam revelari in tempore novissimo. » Petit igitur salutem, quam ne amitteret, petierat custodiam. Addit rationem cum dicit: « Servum tuum sperantem in te, » quia cum Deus salvum facit servum suum, salvam facit rem suam; et cum salvum facit sperantem in se, fidei et iustitiae demonstrat, quia implet quod promissit.

3. MISERERE MEI, DOMINE, QUONIAM AD TE CLAMAVI TOTA DIE : LETIFICA ANIMAM SERVI TUI, QUONIAM AD TE, DOMINE, ANIMAM MEAM LEVAVI.

Petit in secundo versiculo summum bonum; id est, salutem anime, quae est finis omnium desideriorum: nunc recto ordine petit medium ad finem, huiusmodi videlicet spirituale, quia fortiter tentationes toleret et pericula exili, donec ad salutem perveniat, ubi nullae erunt tentationes, nulla pericula. « Miserere mei, Domine, » id est, misericorditer exaudi orationem meam, « quoniam ad te clamavi tota die, » id est, quoniam ardentem et perseverantem oravi; nihil enim magis requiritur ad impetrandum, quam si oratio fundatur ex accenso desiderio, quod significatur in verbo *clamavi*; et cum perseverantem, quae significatur in vocibus illis, *tota die*. « Letifica animam servi tui; » haec est petitio quam misericorditer exaudi petit, et pro qua tota die clamavit. « Letifica, inquit, animam servi tui, » id est, undique angustis tentationum premor, nihil mihi in hac valle lacrymarum occurrit, nisi amarum, dum non minus prosperitas terret, quam adversitas ipsa contristet. Ideo « letifica animam servi tui, quoniam ad te, Domine, animam meam levavi, » id est, quoniam non inveniens requiem in nulla re creata, ad te Creatorem perveni cogitationis et desiderii animam meam levavi. Amor animam nostram portat, et vere dictum est: Anima magis est ubi amat, quam ubi animat. Ate amoris sunt cogitatio et desiderium; qui enim amat, cogitando assidue, et desiderando rem amatam, in illam fertur, et in illa manet. Qui vere et ex corde Deum amat, cogitando et desiderando Deum, animam suam ad Deum levat. Contra qui terram amat, cogitando et concupiscendo terram, animam suam ad terram deprimit. Itaque ille solus cum Propheta vere dicere potest. « Ad te, Domine, animam

meam levavi; » et iure suo petere potest consolationem spiritus, ac dicere: « Letifica animam servi tui, » qui nulla tenetur concupiscentia rei create, nec ullo terreno luto affixus inheret. Recte S. Bernardus serm. 3 *De Ascensione Domini*, explicans illa verba Domini *Joan. xvii*: « Nisi ego abiero, Paracletus non venit ad vos. » Quid est, inquit: *Nisi ego abiero, Paracletus non venit?* nisi carnis praesentia vestris subtrahatur aspectibus, spiritualis gratiae plenitudinem occupata mens non admittit, non capit affectus. Quid vobis videtur, fratres? si haec ita sunt, imo quia ita sunt, audeat qui huic sterquilino semper inheret, qui carnem fovet, carnem sapit, illam nihilominus consolationem supernae visitationis sperare, quam ne cum ipsa quidem Verbi carne percipere illatenus Apostoli poterunt. Errat omnino, si quis coelestem illam dulcedinem huic cineri, divinum illud balsamum huic veneno, charismata illa spiritus miseri huiusmodi illecebris arbitrat.

4. QUONIAM TU, DOMINE, SUAVIS ET MITIS, ET MULTAE MISERICORDIAE OMNIBUS INVOCANTIBUS TE.

Haec est ratio cur animam suam ad Deum levaverit pro consolatione recipienda; quia « Deus suavis est et dulcis; » etsicut dicit *Joannes epist. I*, cap. v: « Deus lux est, et in eo tenebrae non sunt ullae; » sic dicere possumus: Suavis est Deus, et in eo amaritudo non est ulla; cum e contrario in carnalibus consolationibus, suavitas sit modica, et amaritudo plurima. Nec solum Deus suavis est, sed etiam mitis, ut ad se accedentes non repellat, et imperfectum nostrum toleret. Notat S. Augustinus in eo plane perspicui mansuetudinem Dei, quod orantes non paliat: cum tam saepe inter orandum ad alia cogitanda mentem avertimus; certe enim iudex homo non pateretur eum, si dum causam agit, ad colloquendum cum amicis, de rebus praesertim nullius momenti, averteretur. Nec solum Deus suavis est in se, et mitis, quia non repellit accedentes ad hunc fontem suavitatis, sed etiam « multae misericordiae » est; quia facile admittit et recipit, et se gustandum praebet omnibus invocantibus se, non accipiens personas divitum aut pauperum, Judeorum aut Gentilium. « Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. » *Rom. x*. Quod si aliquos orantes non exaudit, neque eorum misereatur, causa est, quia non vere Deum invocant, aut non sicut oportet, invocant. Saepe etiam exaudit, sed tempore opportuno; et non raro exaudit orantis desiderium, non verba loquentis, quando videlicet, qui orat ille petit quod sibi non expedire ignorat, et si non ignoraret omnino non peteret. Quod attinet ad verba, illud, *suavis*, in hebraeo est *טוב* *tob*, quod significat *bonum*; et multo exponunt *benignum*, sive *beneficium*. Et quavis Deus sit vere bonus, benignus, et beneficus: tamen noster interpres, non solum hoc loco, sed etiam in *Psalm. xxxiii* et *xcix* eandem vocem verit *suavis*; et haec interpretatio concordat cum verbo *gustate*. « Gustate et videte, inquit, quoniam suavis est Dominus; » gustatur enim proprie suavitatis, non benignitatis; et huc alludens S. Petrus in *epist. II*, cap. ii, ait: « Si tamen gustastis, quoniam dulcis est Dominus. » Illud autem *mitis*, in hebraeo est *יָסוּר*, quod proprie significat *propitiabilis*, et sic vertit S. Hieronymus, et in sensu non est discordia: mitis enim facile propitiatur, et facile ignoscit; et sic exponit S. Augustinus, cum dicit Deum esse mitem, quia facile ignoscit evagationibus nostris, cum oramus.

5. AURIBUS PERCIPE, DOMINE, ORATIONEM MEAM, ET INTENDE VOCI DEPRECATIONIS MEAE.

Repetit primam partem primi versiculi, sed aliis verbis idem significantibus, ad affectum ostendendum erga rem desideratam et petitam.

6. IN DIE TRIBULATIONIS MEAE CLAMAVI AD TE, QUIA EXAUDISTI ME.

Videtur hic versiculus additus esse ad explanationem superioris; quia enim dixerat: « Auribus percipe orationem meam; » poterat Deus interrogare, quando orabis? quando vis percipiam auribus orationem tuam? respondet Propheta: Omni die oravi, et omni die oro et orabo, dum vivam in hoc exilio. Omnis enim dies peregrinationis, dies tribulationis mea est; cui enim dulcis est patria, non potest non amara esse peregrinatio. « In die ergo tribulationis meae, » id est, omni tempore peregrinationis, tribulationem et dolorem inveni, et ideo semper « clamavi ad te; » et ea fiducia clamavi, quia tu semper « exaudisti me, » id est, semper me exaudire solitus es.

7. NON EST SIMILIS TUI IN DIIS, DOMINE, ET NON EST SECUNDUM OPERA TUA.

Reddit rationem, cur ad solum Deum fugiat, illum invocet, atque ad eum animam suam levare conetur, quia videlicet, nemo sit Deo similis, neque in essentia, neque in potentia, neque in sapientia, neque in bonitate, non tantum inter homines, sed etiam inter deos; quod si per deos intelligamus deos falsos, nimirum idola, et demones, de quibus dicitur in *Psalm. xcvi*: « Dii gentium daemonia, » absolute verum est quod hic dicitur: « Non est similis tui in diis, Domine, » quoniam idola oculibus habent, et non vident, et ab hominibus pendunt, ut sint, et ut custodiantur et moveantur: Deo, autem verus sine oculis corporalibus videt, et a nullo pendet, sed omnia ab ipso pendunt. « In ipso enim vivimus, movemur et sumus, » *Act. xvii*. Demones autem ad imaginem quidem, et similitudinem Dei facti sunt, sed per peccatum alicuius similitudinem perdidit. Si vero per deos intelligamus deos per participationem potentiae et auctoritatis, quales sunt principes et iudices terrae; vel per participationem sapientiae et iustitiae, quales sunt omnes homines iusti; vel

per utramque participationem, quales sunt Angeli sancti, tunc id quod dicitur: « Non est similis tui in diis, Domine, » intelligendum erit de similitudine perfecta, quae requirit aequalitatem: illi enim sunt perfecte similes in potentia, vel sapientia, vel iustitia, qui sunt aequae potentes, aequae sapientes, et aequae iusti. Constat autem Deum esse infinito modo potentiorum, sapientiorum et iustiorum omnibus Angelis et hominibus: proinde verum est, non esse ullum similem Deo in diis participatione, nisi imperiecta et inaequali similitudine. « Et non est secundum opera tua; » non solum nemo ex diis est perfecte similis Domino Deo nostro: sed neque est ullum opus deorum quorumcumque, quod possit comparari cum operibus Dei nostri. Deus enim fecit ex nihilo caelum et terram, et omnia que in eis sunt: dii autem caeteri intra mundum operantur, et ex his quae Deus fecit materiam operandi sumunt. Ergo non est opus ullum « secundum opera Dei, » id est, quod comparari possit operibus Dei.

8. OMNES GENTES QUASCUQUE FECISTI VENIENT, ET ADORABUNT CORAM TE, DOMINE, ET GLORIFICABUNT NOMEN TUUM.

Ex hoc versiculo intelligimus versiculum superiorum accipiendum esse de diis falsis, qui ab errantibus adorabantur tanquam veri et summi dii: probat enim Propheta nullum ex diis esse similem Domino Deo nostro, ex hoc quod aliorum deorum cultus tandem aliquando cessabit, et manifeste apparebit falsitas, et vanitas ejusmodi deorum: cultus autem Domini Dei nostri sempiternus erit. Quod autem hic dicit Propheta, partim impletum est in Ecclesia Christi, partim implebitur in die iudicii: nam quamvis tempore Davidis alii essent dii Moabitum, alii Ammonitarum, alii Philistinorum, alii aliarum gentium, tamen adventante Christi Evangelio, in omnibus gentibus idololatria cessare, et veri Dei cultus introduci cepit. Itaque « omnes gentes venerunt, » id est, ex omnibus gentibus venerunt; et relicti diis falsis Deum verum adoraverunt; sed in die iudicii omnes omnino homines, nullo excepto, sempiternissime cognoscunt deos gentium fuisse daemonia, vel inania simulacra, et velint, nolint, curvabit genua coram Domino, et implebitur illud *Isai. xlv*: « Mihi curvabitur omne genu, » quod applicatur Christo, ut vult *Psalm. lxxviii*, *Rom. xiv*, et *Phil. ii*. Illa qui ahiis, adorantur coram te, Domine, » hebraica est: vox enim *יִשְׁתַּחֲוּ* proprie significat *procernent se*. Hoc autem verbum requirit particulam *coram*: prosternitur enim coram eo, quem adorare volumus. Itaque illud, *adorantur coram te*, exponendum est: adorant prosternent se coram te, illud, et *glorificant te*, ad omnes pertinet, sed vario modo: iusti enim ex amore et libentes, iniusti ex timore et inviti glorificabunt in die iudicii Dominum; ac

dicent: « Justus es, Domine, ac rectum iudicium tuum, » *Psalm. cxviii.*

9. QUONIAM MAGNUS ES TU, ET FACIENS MIRABILIA, TU ES DEUS SOLUS.

Hæc est ratio cur cessabit cultus inanium deorum, et omnes gentes adorabunt et glorificabunt Dominum, « quoniam ipse solus est Deus, » vere « magnus, » et Deus « faciens mirabilia, » quæ nullus alius facere potest; quod in die iudicii potissimum cognoscetur, cum ad nutum Domini omnes mortui resurgent, et congregabuntur ante tribunal Christi, et sine ullo impedimento et resistencia iusti exaltabuntur ad regnum, iniusti deprimuntur ad supplicium sempiternum. Hinc et Apostolus utitur voce, « magni Dei, » cum de iudicio loquitur, quia in iudicio magnitudo Dei apertissime demonstrabitur: « Expectantes, inquit, beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi, » *ad Th. ii. 13.*

10. DEDUC ME, DOMINE, IN VIA TUA, ET INGREDIAR IN VERITATE TUA: LETETUR COR MEUM, UT TIMEAT NOMEN TUUM.

Revertitur ad orationem qua postulat dirigi in hæc peregrinatione et exilio, ne forte aberrat a via quæ ducit ad patriam: et simul postulat consolationem spiritualem, quasi recreationem, ne deficiat in via. « Deduc me, Domine, in via tua, » id est, per auxilium gratiæ tuæ ostende mihi viam tuam, nec solum ostende illuminando mentem, sed etiam movendo voluntatem; et sic « ingrediar iter in veritate tua, » id est, juxta veritatem fidei tuæ et legis tuæ. « Letetur cor meum, » hoc est, quod supra dixit: « Lætifica animam meam, » ergo letetur de lætificante, et consolante cor meum, « ut timeat nomen tuum, » id est, non affecto consolationem propter consolationem, sed ut per eam quasi cibo recreatus, perseverem in timore sancto tuo, et timendo offensionem tuam pergam recto itinere per viam mandatorum ad patriam, ubi sine timore serviam tibi. Non displicet S. Augustini expositio: « Letetur cor meum, » sic tamen, ut etiam timeat nomen tuum; hic enim exsultandum est, sed cum timore, dum ad dulcedinem patriam, sed inter pericula tentationum currimus. In hebræo pro *letetur cor meum*, legitur *לֵבִי יִרְדֵּךְ*, quod verti potest, *unitum, vel unicum sit cor meum, vel uni cor meum*, sive cum S. Hieronymo, *unicum fac cor meum, ut timeat nomen tuum*: ex qua lectione colligitur optimus sensus, ut videlicet optet Propheta cor suum uniri in timore Domini, ut totum cor suum timeat Dominum, et non pars Dominum, pars mundum timeat. Ceterum, nostra versio ex *græca* fideliter derivata est. Græci autem interpretes viri Septuaginta antiquissimi et doctissimi nunquam sic vertissent, si legisset, quod nos in nostris codicibus habemus: credibile igitur est eos non legisse *tachad*, sed *te-*

chad, cum eisdem litteris, sed diversis punctis, quod significat *latabitur*, a verbo *לָטַח*, et habetur hæc ipsa vox *Exod. cap. xviii. 9*; et eam reddidit S. Hieronymus, *latatus est*, accipiendo præteritum pro futuro, propter litteram *vau* præcedentem. Sed hoc loco, ubi non est *vau* præcedens, rectissime verit noster Interpres, *latatur*, et potuisset etiam vertere *latabitur*.

11. CONFITEOR TIBI, DOMINE DEUS MEUS, IN TOTO CORDE MEO, ET GLORIFICABO NOMEN TUUM IN ÆTERNUM.

Orationi adjungit gratiarum actionem; nihil enim utilius est ad impetranda nova beneficia, quam memorem et gratum se ostendere præteritorum. « Confitebor, inquit, tibi, Domine Deus meus, » confessionem laudis et gratiarum actionis « in toto corde meo, » id est, ex vero et pleno cordis affectu. « Et glorificabo nomen tuum, » id est, potentiam tuam, « in æternum, » donec vixerò, sine intermissione.

12. QUIA MISERICORDIA TUA MAGNA EST SUPER ME, ET ERUISTI ANIMAM MEAM EX INFERNIO INFERNIO.

Hoc est beneficium, pro quo gratias agit: quia videlicet ex magna misericordia sua Deus, non ex meritis ipsius hominis supplicantis, eruerit animam ejus ex inferno inferiore, id est, justificaverit eum a peccatis, ob quæ ad infernum inferiorem descendurus erat, nisi per gratiam liberaretur. Et vere tam magna misericordia Dei est ea, qua nos ex injustis justos facit, quam magna est pena gehennæ perpetuæ, a qua liberamur, et quam magna est felicitas sempiternæ, ad quam jus accipimus, et aditum apertum habemus. Unde et Apostolus Petrus dicit: « Secundum misericordiam suam magnam regeneravit nos in spem vivam, » *1 Petr. cap. i.* Cur gehenna dicatur infernus inferior, duplicem rationem reddit S. Augustinus: unam, quod terra hæc plena periculis sit infernus quidam respectu cæli, sed superior respectu gehennæ, alteram, quod in ipso inferno subterraneo sit pars superior, in qua erit Lazarus in sinu Abrahæ requiescens; et inferior, in qua dives epulo cruciabitur in flammis. Addit S. Hieronymus, infernum inferiorem dici gehennam respectu peccati, qui est infernus quidam, sed quasi superior. Non desunt ex recentioribus, qui hoc loco per infernum inferiorem intelligent graves calamitates et pericula *ita* hujus temporalis. Sed nos maluimus sequi SS. Patres Hieronymum et Augustinum, quibus addi potest S. Bernardus in serm. *De Assumpt.*, qui per infernum inferiorem, intelligit illum, ubi nemo confitebor Domino, et unde non datur egressus: præsertim cum magna misericordia, non ad res temporales, sed parva sunt et breves, sed ad sempiternas perlinere videatur.

13. DEUS, INIQUI INSURREXERUNT SUPER ME, ET SYNAGOGA POTENTIUM QUÆSIERUNT ANIMAM MEAM, ET NON PROPOSUERUNT TE IN CONSPECTU SUO.

Post actionem gratiarum revertitur ad orationem, qua petit liberari a multitudine hostium, qui vite ejus insidiabantur; et quamvis nonnulli exponant hæc omnia de hostibus corporalibus Davidis, vel Ezechie: alii de hostibus Christi, qui mortem illius procuraverunt; tamen magis coheret cum superioribus partibus Psalmi expositio S. Augustini, qui docet hæc omnia esse intelligenda de membris corporis Christi, de hominibus justis, vel de quolibet homine justo, qui patitur varias tribulationes ab hostibus animarum, sive sint hæretici, sive schismatici, sive in ipsa Ecclesia perditæ viventes: quibus addere possumus, et demones, qui istis omnibus presunt. At igitur homo Dei, liberatus per gratiam Christi ab inferno inferiore, et interim prelians cum hostibus anime suæ, et graviter ingemiscens: O Deus meus, « ecce iniqui insurrexerunt adversus me; » neque pauci, aut debiles sunt, sed « synagoga potentium, » id est, congregatio magna fortissimorum hostium, « quæsierunt animam meam, » ut eam perdant; et excecati atque obdurati, « non proproserunt te ante conspectum suum, » id est, non cogitaverunt te esse protectorem justorum, et quod non eum homine infirmo, sed cum Domino Deo exercituum bellare audeant. In hebræo pro voce *iniqui*, *וְרֵעִים* *sedim*, quæ proprie *superbos* significat, sed idem est sensus. Superbi enim præter cæteros omnes iniquissimi sunt.

14. ET TU, DOMINE, DEUS MISERATOR ET MISERICORS, PATIENS ET MULTE MISERICORDIÆ, ET VERAX.

Dixit quot et quales hostes haberet: nunc petit adversus eos auxilium, ac primum predicat multis nominibus bonitatem Dei, ut ostendat se non temere a tam bono Domino auxilium sperare. « Et tu, inquit, Domine, Deus miserator et misericors, patiens, et multe misericordiæ, et verax. » *Miseritor*, hebraice *רַחוּם*, significat proprie pio et paterno affectu miserantem filios; *miseri-cors*, hebraice *רַחוּן*, significat proprie gratiæ largiorem, sive gratificatorem; ut loquitur Apostolus *ad Ephes. 1.*: « Qui gratificavit nos in dilecto filio suo, » id est, gratis nos sibi fecit, sive in gratiam recepit. *Patiens*, hebraice *longanimis*, *אָרֵךְ אַפַּיִם*, proprie *longus naribus*, id est, longus sive tardus ad iram: nares enim pro ira accipiuntur apud Hebræos. *Multe misericordiæ*, hebraice *רַחוּם רַחוּם*, id est, multus misericordiæ, sive multus in misericordia. *Verax*, hebraice *אֱמֶת*, *emeth*, veritatis, sive fidelitatis, et conjungitur cum voce *multus*, ut sit sensus: *Multe misericordiæ et veritatis*, id est, multus in misericordia et veritate, sive fidelitate. Ex his habemus Deum esse

amanantem affectu paterno, inde esse facilem ad gratiam, inde esse tardum ad iram, inde denique esse multum, id est, liberalem et promptum ad misericordiam promittendum, et fideliter adimplendum, quæ omnia afferunt ineffabilem consolationem et fiduciam hominibus piis, et ipsi Deo ex corde adherentibus: hæc enim dicuntur timontibus Deum, ut clarius explicatur in *Psalm. cii.* Qui enim Dei benignitate abutuntur, « si thesaurizant sibi iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei, » ut dicit Apostolus *ad Rom. ii.*, quibus etiam dicit *ad Hebr. x.*: « Horrendum est incidere in manus Dei viventis. »

15. RESPUCE IN ME, ET MISERERE MEI; DA IMPERIUM TUUM PUERO TUO, ET SALVUM FAC FILIUM ANCLLÆ TUE.

Explicata toto nominibus Dei benignitate, nunc petit eam in se converti. « Respice, inquit, in me, » oculis tantæ bonitatis tuæ, « et miserere mei, » tu qui tam multus es ad miserendum. « Da imperium tuum puero tuo, » id est, in hoc peto ut miserere mihi, ut non prevaleant hostes tam multi in servum tuum, sed contra des servo tuo robur et fortitudinem, ad eos vincendos et subjiciendos: et hoc modo « salvum me fac filium ancillæ tuæ, » ab eorum sive oculis insidiis, sive manifestis persecutionibus. Pro voce *imperium*, in hebræo est *רֶבֶךָ*, *robis tuum*, sive imperium: ex quo intelligimus non peti hoc loco regnum aliquod, aut imperium, prout sonat verbum latinum: sed peti gratiam fortiter resistendi hostibus, et illos subjiciendi atque vincendi.

16. FAC MECUM SIGNUM IN BONUM, UT VIDEANT, QUI ODERUNT ME, ET CONFUNDANTUR; QUONIAM TU, DOMINE, ADJUVISTI ME, ET CONSOLATUS ES ME.

Concludit petens aliquod externum signum, unde constat etiam apud adversarios, Deum adiutorem et consolatorem esse servorum suorum fidelium. « Fac mecum signum in bonum, » id est, ostende in me signum aliquod, quod rem bonam, id est, gratiam et favorem tuum, manifestet: ut videant, » illud signum, « qui me oderunt; et confundantur, » diffidentes videlicet de victoria; « quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me, » id est, quoniam revera adjuvisti me in certamine, et consolatus es me in tribulatione per internam gratiam tuam, ostende etiam externum signum aliquod favoris tui erga me, ut qui oderunt, me videant hoc signum, et confundantur. Posset etiam cum Euthymio sic exponi: Ut vidant qui me oderunt, quoniam tu, Domine, adjuvisti me, et consolatus es me, confundantur. Sed prior expositio videtur facilior, et conformis est interpunctioni hebrææ, græcæ et latine, quæ non videtur admittere hæreticatum. Querunt scriptores quod sit illud signum, quod hoc loco Propheta requirit. S. Hieronymus dicit esse signum crucis Christi; illud enim est signum in

bonum, quia signum redemptionis, et cum illud aspiciunt demones, qui nos oderunt, sine dubio confunduntur. S. Augustinus exponit hunc locum de signo, quod apparebit in die novissimo, quod erit in bonum electis: et quo viso confundentur omnes inimici nostri. Alii intelligunt de signo, quod accepit ab Isaia rex Achaz, cui et dictum est: « Dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo concipiet, et pariet Filium, » etc., *Isai.* vii. Hoc enim signum vere fuit in bonum Davidi, cujus filius futurus erat Messias, et toti mundo qui per Christum ab omnibus hostibus liberandus erat. Fortasse vocatur hoc loco, « signum in bonum, » lætitia spiritualis, quam

initio petivit David, cum ait: « Lætifica animam servi tui; » hæc enim lætitia in homine justo, atque in tribulatione posito signum clarissimum est gratiæ Dei, et hoc signo conspecto confunduntur non solum demones, sed etiam omnes alii persecutores; et tunc sensus erit: « Fac mecum signum in bonum, » id est, da mihi gratiam spiritualis lætitiæ, quæ etiam in ipsa vultus mei serenitate resplendat; « et videant qui oderunt me » hoc signum patientiæ et tranquillitatis animæ meæ, « et confundantur, » quoniam tu, Domine, adjuvisti certantem, et consolatus es morientem, et tristitiam in gaudium internum jam convertisti.

PSALMUS LXXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Filiis Core, Psalmus Cantici.*

1. Fundamenta ejus in montibus sanctis.
2. Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob.
3. Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei.
4. Memor ero Rahab et Babylonis scientium me. Ecce alienigenæ, et Tyrus, et populus Æthiopicum, hi fuerunt illi.
5. Numquid Sion dicit: Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus?
6. Dominus narrabit in scripturis populum, et principum; horum, qui fuerunt in ea.
7. Sicut letantium omnium habitatio est in te.

Argumentum. — Laudes urbis Hierosolymitanæ, sedis deliciarumque Jovæ, quæ ipsa communis quasi patria futura sit etiam aliis gentibus potentibus et opulentis, ut fiant civitates ejusdem civitatis, vel etiam coloni ejusdem metropolis. Carmen videtur Hiskia regis ætate scriptum esse, quod commemorantur in eo gentes extræ ecæ, quibuscum illis ipsis temporibus Israelitis vel sociatæ, vel bella intercedebant. Præter Ægyptios et Babylonios reocensentur Philistæi, qui regnante Achazo, Hiskia patre, Judæam hostiliter invaserant, sed ab Hiskia iterum in fines suos redacti, firmam ex eo tempore amicitiam cum populo Judaico coluisse videntur (II *Chron.* xxviii, 18; II *Reg.* xviii, 8). Philistæi pugnaverunt Gushati, quorum rex Tarcon Ægyptiis et Judæis auxilium contra Sennacheribum tulit. Impugnata hæc loca quod Chironiorum scriptor (II *Chron.* xxxi, 23) tradit, missa a vicinis gentibus munera esse Jovæ Hierosolymorum urbem, postquam grave illud bellum extinctum fuerat. Eadem, quæ in hoc Psalmo regnat, sententia, reperitur quoque *Isai.* xix, 23, aliisque pluribus Isaiarum oraculorum.

1. Coritarum carmen, canticum.

- Fundata ejus (Jovæ) urbs (Hierosolyma) est in montibus sanctis.
2. Diligit Jova portas Sionis (Hierosolymam) præ omnibus aliis habitationibus Jacobi.
 3. Gloriosa dicta sunt de te, urbs Dei.

4. « Prædico Rahab (Ægyptum) et Babel inter scientes me: ecce Philistæum et Tyrum cum Æthiopia, hic natus est illic (Hierosolymis). »
5. Et de Sione dicitur: « Iste et iste natus est in ea, et ipse firmat (tuetur) eam Altissimus. »
6. Jova annumerabit in catalogo gentium: « Iste, inquam, natus est illic. »
7. Et incolæ ejus cantantes et saltantes dicent: « Omnes meæ felicitatis fontes mei in te. »

NOTE.

Vers. 1. Maurer, *fundatio* (sedes) ejus (Jovæ), scil. urbs Hierosolymitana, est in montibus sanctis, i. e. collibus, quibus superstructa fuit urbs. Ewaldus putat aliqua verba e textu excidisse, eaque supplet ita: *Jovæ est in perpetuum Sion* (Hierosolyma), *sedes ejus urbs in montibus sanctis*. Alii aliter. — Vers. 3. *Gloriosa*, accusativus pendens ex *medoubbar*, gall. *il a été*, vel *il est dit*, etc. — Vers. 4. *Prædico*, declaro. *Hic*, puta Philistæus, Tyrus, Æthiops. Sensus: De illis gentibus multi in Israelitarum consortium annumerabuntur, et efficientur concives. — Vers. 5. *Iste et iste* multitudine et diversitate indicat, q. d. Undecumque terrarum homines relati sunt in numero civium ejus. — Vers. 6. Alii, *Jova numerabit dum conscribentur gentes*, dicens: *Iste*, etc. — Vers. 7. Alexandrini legerunt *scribam*, principes; item *mei*, habitationes pro habitantes, vel *meina* (part. high. ex *יָרַם*), et *canunt*, saltatorum iustar, omnes qui domicilium collocant in te.

BELLARDINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Filiis Core, Psalmus Cantici.

In hoc Psalmo cantatur laus civitatis Jerusalem, per quam Ecclesia christiana sine dubio intelligi debet, terræ eisdem civitati Jerusalem etsi convenit quod initio dicitur, fundamenta ejus esse in montibus, tamen non convenit cætera, ac præsertim quod in ea sit habitatio Babyloniorum, Ægyptiorum et Tyriorum; Ecclesie autem sive militanti sive triumphanti omnia conveniunt.

EXPLICATIO PSALMI.

4. FUNDAMENTA EIUS IN MONTIBUS SANCTIS, DILIGIT DOMINUS PORTAS SION SUPER OMNIA TABERNACULA JACOB.

Incipit Propheta laudare civitatem Jerusalem a fundamentis, quæ sunt montes sancti; sed antequam progrediamur, solvenda est questio communis, quæ statim unicuique occurrere potest: quid igitur significat pronomen *ejus*? non enim videtur posse referri vel Jerusalem vel Sion, tum quia non est antea nominata civitas Jerusalem vel Sion tum quia in textu hebræo et greco, illud *ejus* est gentis masculini, Jerusalem autem et Sion sunt gentis feminini. Respondéo, illud, *ejus*, referri ad nomen subintellectum *civitatis*; quamvis enim nomen civitatis sit regulariter generis feminini, tamen habet terminationem ad modum masculinorum: dicitur enim *יְרוּשָׁלַיִם* *hirim*, et in numero multitudinis *יְרוּשָׁלַיִם* *hirim*, et non desunt viri doctissimi,

qui velint esse etiam generis masculini. Præterea sicut inveniuntur multa nomina, quæ per ordinem conjunguntur cum verbis diversi generis, ut ostendimus in *Institutionibus lingue hebræicæ*, p. IV, cap. iv; sic etiam fieri potest ut pronomen generis masculini præter ordinem conjungatur cum nomine generis feminini; non enim ista sunt ita rara in lingua hebræica, ut sunt in græca et latina. Itaque sensus est: « Fundamenta ejus » civitatis, quam mente inæceor, et ejus laudes prædicare incipio, sunt « in montibus sanctis. » Omisit autem Propheta nomen civitatis et dixit: « Fundamenta ejus, » ut ostenderet se continuare verba externa cum interna admiratione: contemplans enim et admirans magnitudinem et pulchritudinem civitatis novæ descendens de cælo, prorumpit in verba illa: « Fundamenta ejus in montibus sanctis. » Non placet autem quod aliqui dicunt illud *ejus* referri ad Christum; neque enim

Christus pendet a fundamentis, sed omnia fundamenta pendunt ab ipso, qui est, ut recte monet S. Augustinus: Fundamentum fundamentorum, sicut est Pastor pastorum, et Rex regum, et Dominus dominantium, *ad Ephes. II.* « in quo omnis edificatio constructa crescit in templum sanctum in Domino. » Nullo minus placet quod dicunt Rabbinii, illud *ejus* referri ad Psalmum, et conjungi priorem partem hujus versiculi cum titulo hoc modo: « Anticum Psalmi. Fundamenta ejus in montibus sanctis, » id est, fundamenta hujus Psalmi sunt in montibus sanctis: hoc, inquam, non placet, quia Septuaginta Interpretes viri doctissimi aperte distinxerunt titulum a Psalmi, et Psalmum inchoarunt in illis verbis: « Fundamenta ejus in montibus sanctis; » distinctio autem et interunctio Rabbinorum est multo posterior, ac per hoc minorem habere debet fidem. Porro nomine fundamentorum, juxta varias considerationes, res varias accipere debemus. Si cogitemus eos qui primi ad Ecclesiam convenerunt, et primi eam propagaverunt, fundamenta sunt Apostoli duodecim, juxta illud *Apocal. XXI.* « Et Civitas habebat fundamenta duodecim, et in eis nomina duodecim Apostolorum Agni. » Si consideremus doctrinam, in qua fundatur fides Ecclesie, fundamenta sunt Apostoli et Prophetae, qui fuerunt immediati ministri verbi Dei, et de his dicit Apostolus *ad Ephes. II.* « Superedificati supra fundamentum Apostolorum et Prophetarum. » Si denique respiciamus auctoritatem et potestatem ecclesiasticam, secundum quam id est fundamentum in domo, quod caput in corpore, fundamenta sunt Christus et Petrus: Christus fundamentum primum, Petrus secundarium. De Christo dicit Apostolus *I Cor. III.* « Fundamentum aliud nemo potest ponere, preter id quod positum est quod est Christus Jesus. » De Petro dicit Christus *Matth. XVI.* « Tu es Petrus, et super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. » Isti sunt ergo montes sancti, super quos fundata est civitas Dei: qui dicuntur montes propter altitudinem et excellentiam; sancti autem, quia non fuerunt alti altitudine superbie, sed altitudine sanctitatis, et sapientie, et auctoritatis. Neque obstat quod Christus dicatur lapis angularis superpositus edificio, *Psalm. CXVII.* « Lapidem quem reproboverunt edificantes, hic factus est in caput anguli; » et *ad Ephes. II.* « Ipso summo angulari lapide Christo Jesu: » nam lapis angularis est duplex, unus in fundamento, et alius in summo edificio, et uterque connectit duos parietes; sed quavis in edificio corporali non possit esse idem lapis angularis in fundamento sustentans totum edificium, et in vertice sustentans a toto edificio: tamen in fabrica spirituali unus et idem lapis, id est, unus et idem Prelatus, sustentat et portat auctoritatem suam totum edificium, et simul preest, et portat per obedientiam a toto edificio, id est, ab omnibus lapidibus vivis: quæ duo officia

conveniunt principaliter Christo, qui est absolute caput et Princeps Ecclesie totius; sed conveniunt summo Pontifici, ut Vicario Christi generali; et suo modo omnibus aliis Prelatis respectu eorum, quibus presunt: debent enim omnes Prelati portare et portari, portare infirmitates subditorum, et portari ab eis, dum imperant, vel corripunt. Sequitur alia laus civitatis Dei dicta a *ejus*: « Diligit, inquit Propheta, Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob. » Dixerat civitatem Dei fundatam esse super montes sanctos, ac per hoc non posse ruere, ut solent edificia fundata super arenam: nunc addit, non solum non posse ruere, sed nec posse expugnari ab hostibus, quia munita est portis fortissimis, de quibus dicitur in *Psalm. CXLVII.* « Quoniam confortavit seras portarum tuarum. » « Diligit ergo Deus portas Sion, » id est, diligit Deus Sion ob firmissimas ejus portas, quæ eam faciunt inexpugnabilem; « super omnia tabernacula Jacob, » id est, magis quam diligit quæcumque tabernacula Jacob, quoniam etiam tabernacula illa pulchra essent, et miro ordine disposita, quando iter faciebant Hebræi ab *Egypto* in terram promissionis, tamen erant sine fundamento et sine portis, ac per hoc mutabilia et temporaria. Significat igitur his verbis stabilitas et firmitas Ecclesie, adversus quam portæ inferi non prevalebunt, ac præsertim quando pervenerit ad patriam celestem, ad quam etiam suspirabant Patriarchæ, de quibus dicit Apostolus *ad Hebr. XI.* « Expectabant enim fundamenta habentem Civitatem, cujus artifex et conditor Deus. » In *Apocal. cap. XXI* dicuntur « duodecim esse portæ civitatis novæ Jerusalem, et in illis scripta esse nomina duodecim tribuum filiorum Israel. » Per duodecim portas intelligunt communiter expositores illius loci, et S. Augustinus in expositione hujus Psalmi, duodecim Apostolos, quia per illorum verissimam et firmissimam predicationem intramus omnes in Ecclesiam Dei: neque obstat quod Paulo post dicuntur Apostoli duodecim esse duodecim fundamenta ejusdem civitatis: sunt enim Apostoli, et portæ et fundamenta, portæ predicando, fundamenta suslinendo. Neque etiam obstat quod *Joan. XVII.* Christus dicit: « Ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur. » Nam Christus porta est ratione meriti, siquidem per ejus meritum omnes intramus, et salvamur. Preterea (ut dicit S. Augustinus) hujus civitatis una porta est, et duodecim portæ sunt, quemadmodum unum fundamentum est, et duodecim fundamenta sunt. Christus enim in Apostolis erat, et per Apostolos loquebatur, ut dicit Apostolus *II ad Cor. cap. ult.* « An experimentum queritis ejus, qui in me loquitur Christus? » Itaque cum intramus per Apostolos, per Christum intramus, quia Apostoli non se ipsi, sed Christum predicabant, et Christus per eos predicabat; et cum in Apostolis fundamur, et super eos edificamur, in Christo fundamur.

et super eum edificamur. Quod autem in portis scripta erant nomina duodecim tribuum filiorum Israel, per id significatur primos qui intrarunt in Ecclesiam per Apostolorum predicationem, fuisse filios Israel, ex quibus etiam ipsi Apostoli erant; deinde intrasse gentium plenitudinem: nam et *Apocal. V.* ubi describitur electi et salvandi, primo loco numerantur duodecim millia ex singulis tribubus filiorum Israel; deinde additur « turba magna, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, tribubus, et linguis. »

2. GLORIOSA DIETA SUNT DE TE, CIVITAS DEI.

Propheta David spiritu obfus, et excellentiam hujus civitatis admirans, sicut ex abrupto cepit: « Fundamenti ejus, » etc., sic mutat continuo formam dicendi, et ipsam civitatem alioquitur dicens: « Gloriosa dicta sunt de te, civitas Dei, » id est: non miraris, o sancta civitas, si ex abrupto loqui cepti, quoniam obruo copia encomiorum tuorum; multa enim gloriosa, magnifica, præstantissima, dicta sunt mihi a Spiritu Sancto de te. Et vere quis posset ordine servato narrare laudes illius civitatis, ubi erit Deus omnia in omnibus, et ubi bona illa servantur electis, « que oculus non vidit, auris non audivit, et in cor hominis non ascenderunt? » *Isai. LXXIV* et *I Cor. II.* Quamvis autem proprie gloriosa dicta sint de civitate Dei, que est in caelis, et suo modo etiam de illa, que est in terra toto orbe diffusa: tamen de terrena etiam Jerusalem, ut typum gerebat Ecclesie, « gloriosa dicta sunt, » quod videlicet, civitas esset regia et sacerdotalis; quod in ea templum Domini, arca testamenti, et alia id genus nulla conservarentur; et quod omnium maximum est, quod in ea Rex Angelorum, et Dominus omnium docuerit, miracula fecerit, redemptionem generis humani operatus sepulcrum suum reliquerit, Spiritum Sanctum de caelo miserit, et Ecclesie sue perpetuo duraturæ fundamenta jecerit.

3. MEMOR ERO RAAB, ET BABYLONIS, SCIENTIUM ME.

4. ECCE ALIENIGENE, ET TYRUS, ET POPULUS ETHIOPUM, HI FUERUNT ILLIC.

Laudat nunc Propheta sanctam civitatem a multitudine, et varietate nationum, que ad illam inhabitandam convenerunt; non enim soli Judæi, ut in Testamento veteri, ad Jerusalem pertinent; sed omnes nationes Ecclesiam Catholicam, que est vera Jerusalem: hæc *Psalmi* laudata, inhabitaturi erant. Nomina autem Raab, et Babylonem, Palestinos, Tyrum, et Ethiopes, que erant nationes gentilium, sed note Judæis. Per Raab intelligunt scriptores veteres Hieronymus, Augustinus, Theodoretus, Euthymius, et alii in hunc locum, meretricem illam, que dicebatur Raab, et exceperit exploratores Josue in civitate Hiericho, ut habemus *Josue II.* Sed recentiores recte adverterunt meretricem illam, et in hebræo, et in græco

vocari *רחב Rachab*, cum aspiratione gravi, *רחב*, in hoc autem loco scribi per lenem aspirationem, *ראב*: per Raab autem intelligit *Egyptum*, sive regem *Egypti*; vox enim hebræica *רחב* significat *superbum*, et sic vertitur in *Ps. LXXXVIII* et *Isai. LI.* et in utroque loco *רחב* *superbum* intelligunt scriptores *Egyptum*. Illic igitur erit sensus: « Memor ero Raab et Babylonem srentium me, » id est, ego Deus conditor civitatis Jerusalem, in advocandis et conscribendis electis civibus Jerusalem, memor ero, non Judæorum tantum, sed etiam *Egyptiorum* et *Babyloniæ*, qui scient me, per fidem videbunt, et religiosum cultum cognoscent me. « Ecce enim etiam alienigenæ, » id est, Palestini, et Tyrus, id est populus Tyri, et populus *Ethiopes*, hi fuerunt illic, » id est, iste quoque gentes, me vocante et adducte, erunt in civitate sancta Jerusalem. Ponitur enim præsertim pro futuro, more prophætico. In hebræo, pro scientium me, habetur, *scientibus me*, et eodem modo habetur in græco. Sed articulus *γ*, qui habetur hoc loco, non solum deservit dativo, sed etiam genitivo, imo et accusativo, ut grammatici docent. Quare si græcam interpretationem sequi velimus, non erit verendum: *Memor ero Raab et Babylonis*, sed: *Commemorabo Raab et Babylonem scientibus me*, id est, fidelibus meis. Sed quia latinus Interpretes veritatem jure potuit, *Memor ero Raab et Babylonis*, rectissime addit, *scientium me*, et est hec lectio antiquissima apud Latinos, ut perspicuum est ex Commentario S. Hieronymi in hunc *Psalmum*. Illud autem, *hi fuerunt illic*, in hebræo est, *iste natus est ibi*. In græco habetur in numero multitudinis, *hi nati sunt illic*, et idem est sensus, nimirum, unusquisque horum natus est illic. Quare latina interpretatio explicari debet hoc modo, *hi fuerunt illic*, id est, hi omnes populi enumerati fuerant, sive erant in Jerusalem per novam generationem; per antiquam enim generationem cives erant *Egypti*, vel *Babylonie*, vel *Tyri*, vel *Palesine*, vel *Ethiopiæ*; sed per novam generationem renati ex hoc per Christum, erant omnes cives unius atque ejusdem civitatis sancte Jerusalem, « ubi non est gentilis aut *Judæus*, *Barbarus* aut *Seytha*, servus aut liber, sed omnia et in omnibus Christus, » *Coloss. III.*

5. NUMQUID SION DICET: HOMO ET HOMO NATUS EST IN EA, ET IPSE FUNDAVIT EAM ALTISSIMUM?

Addit Propheta præquam laudem sancte civitatis, quod in ea natus sit, qui « fundavit eam Altissimum » Filius Dei. Hinc enim potissimum gloriosa dicta sunt de ea, quod civis ejus esse voluerit secundum naturam humanam, qui fundator ejus est secundum naturam divinam. Sic enim intelligunt hunc locum SS. Patres Hieronymus et Augustinus, et post eos Theodoretus et Euthymius doctores græci, et ante hos omnes vetustissimus Latinorum Tertullianus, in libro *adversus Præceam*. « Numquid Sion dicit homo, » id est, num fieri

poterit ut homo aliquis dicat Sion rem tam novam et tam admirandam, et inauditam a seculo: « Et homo natus est in ea, et ipse fundavit eam Altissimus, » id est, numquid significabit aliquis ipsi Sion, « quod homo natus sit in ea, » et ipse idem fundaverit eam, cum sit « Altissimus? » Hanc tam evidentem prophetiam nonnulli cum Judeis obscurare nituntur. Sed nos majorem fidem habemus SS. Patribus, quam omnibus Judeis. Quod attinet ad verba, illud, *numquid*, in hebræo est *et*, sed fortasse textus hebraicus corruptus est vitio scriptorum, et pro *vau*, legendum est *he*, quod significat, *numquid*. Ceterum etiamsi maneat particula *et*, idem est sensus, si accipiatur per modum interrogandi: idem est enim: *Et Sion dicit homo? et numquid Sion dicit homo?* In textu græco non habetur *numquid*, neque *et*, sed *mater*, et sic legit S. Augustinus: *Mater Sion dicit homo*. Sed B. Hieronymus in *Commentario* aperte docet textum græcum esse corruptum, et Septuaginta verissime *et*, quod est, *numquid*, sed ab aliquo seculo additum esse *et*, et factum esse *et*. Illud, *Sion*, est in casu dandi, ut ex articulo hebraico notum est, et etiam ex eo quod verbum *dicit* in hebræo est generis masculini, et Sion est generis feminini. Itaque homo dicit Sion, non ipsa Sion dicit. Illud, *dicit*, in hebræo est *יאמר* *ieamar*, dicitur; sed remotis punctis eadem littera faciunt *iomar*, quod significat *dicit*, et sic legerunt Septuaginta, qui verterunt *ipse dicit*. Illud, *homo et homo*, Rabini, et qui eos sequuntur, ita conjungunt, ut sensus sit, *homo et homo*, id est, multi homines. Sed in textu hebraico et græco primum *homo* conjungitur cum verbo *dicit*, ut sensus sit: *Dicit homo ad Sion; alterum homo* conjungitur cum verbo *natus est*, et hæc est vera interpunctio et lectio; neque debemus propter Rabbinorum glossas pervertere textum, et relinquere Patrum expositionem. Illud *et*, cum dicitur: « Et homo natus est in ea, » potest accipi pro *quia*, ut sepe alias in Scripturis. Si quis querat quomodo Christus dicatur natus in Sion, cum constat eum esse in Bethlehem, respondebitur hoc loco per Sion significari Ecclesiam, sive populum Dei; Christum autem natum esse secundum humanitatem in populo Dei, sive in Ecclesia, quæ cepit in Abel; cujus Ecclesie ipse est conditor secundum divinitatem. Addimus recte etiam posse dici, Christum natum esse in Sion, ratione parentum suorum, Davidis, Salomonis et aliorum, qui sedem suam posuerunt in Sion.

6. DOMINUS NARRABIT IN SCRIPTURIS POPULORUM ET PRINCIPUM: HORUM QUI FUERUNT IN EA.

Respondet ad interrogationem quæ dixerat: « Numquid Sion dicit homo? » dicit enim Propheta Dominum ipsum hoc dicturum, imo scripturum ad æternam memoriam in libro, in quo scribit populos et principes populorum, qui per novam natiuitatem fuerunt in ipsa civitate. « Do-

minus, inquit, narrabit, » id est, annuntiabit quod in Sion natus sit homo, qui ipse idem sit fundator Sionis; « narrabit autem in scripturis populorum et principum, qui fuerunt in ea, » id est, narrabit in illis scripturis, in quibus continentur nomina populorum et principum renatorum in ipsa civitate: caput enim horum omnium est ille homo qui simul est fundator Sionis, ac per hoc in capite libri scribetur. Porro publicatio hujus libri fiet in die iudicii: tunc enim aperientur libri, et alius liber, qui est vitæ, ut dicitur *Apoc. xx*, de quo libro dicitur *Luc. xx*: « Gaudete autem, quia nomina vestra scripta sunt in celo. » Per *principes*, intelligit S. Augustinus Apostolos, quos constituit Dominus principes super omnem terram. Quod attinet ad verba, in hebræo pro *narrabit*, est verbum *ispov*, quod S. Hieronymus vertit *numerabit*. Verbum enim *ספר* utrumque significat, et *narrare*, et *numerare*; et utraque significatio hic locum habet: in libro enim vitæ narrantur res geste electorum, et eorum numerus describitur. Pro voce *in scripturis*, in græco habetur *ἐν γραφῆς*, *in scriptura*, sed numerus non mutat sensum. In hebræo habetur ad verbum, *in scribendo populos*, id est, narrabit, vel numerabit, dum scribet populos: atque hinc exposuimus verba vulgata editionis latine: in scripturis populorum, id est, in scripturis, in quibus scribuntur populi, sive nomina populorum: una enim editio aliam explicat. Illud, et *principum*, in hebræo habetur transpositum post illa verba: « Horum qui fuerunt in ea; » imo, sequens versiculus apud Hebræos incipit per ista verba: *Et principum*. Sed nos sequi debemus lectionem Septuaginta Interpretum, qui emendatores libros habuerunt: ista enim transpositio videtur facta negligentia librorum, et totum sensum obscurat. Illud, *horum qui fuerunt in ea*, in hebræo est in singulari, *hic natus est in ea*, sed idem est sensus, hic videlicet: Dominus narrabit cum describet populos et principes, quorum unusquisque per natiuitatem fuit in ea.

7. SICUT LETANTIUM OMNIUM HABITATIO EST IN TE.

Hæc est conclusio Psalmi, quæ continet summam felicitatem habitantium in illa civitate, cujus fundamenta initio Psalmi descripta sunt. Hæc est enim felicitas propria civitatis sanctæ Jerusalem, quod in ea nullus est miser, nullus mœrens, nullus gemens: quoniam, « absterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, » *Apoc. xxi*; et quavis hæc implenda sint reipsa in celesti Jerusalem: tamen etiam in Ecclesia militante, qui sunt descripti cives in celo, omnes sunt spe gaudentes; et illis dicit Salvator *Joa. xvi*: « Gaudium vestrum nemo tollet a vobis; » et Apostolus, *Philip. iv*: « Semper gaudete; » et revera si servi Dei gaudent etiam in tribulatione, quando mesti esse poterunt? Notat autem S. Augustinus, non esse dictum, « letantium, » sed « quasi letantium, »

ne putaremus æternam patriæ esse lætitiã, qualem hic videmus in filiis hujus sæculi, qui letantur in acquisitione auri et argenti, vel in carnalibus deliciis, aut aliis ejusmodi rebus. Erit ergo habitatio in celesti Jerusalem similis habitatio, ubi convivium vel nuptiæ, cum lætitiã et cantibus jucunde celebrantur; sed non erit eadem causa lætitiæ, hic et ibi, ac si diceretur: Non erit habitatio tripudiantium, vel potantium, sed sicut tripudiantium et potantium; neque erit habitatio letantium in nuptiali convivio, sed sicut letantium in nuptiali convivio. Ex hebræo S. Hieronymus vertit: *Et cantores quasi in choris, omnes fontes mei in te*. Sed, ut supra diximus, Septuaginta Interpretes habuerunt codices magis correctos, et verba illa, *וְרֵימִים* *esarim*, quæ S. Hieronymus legit in hoc ultimo versiculo, et vertit, *et cantores*, ipsi legerunt in versiculo superiore, et vertunt, *et principum*; nam vox *וְרֵימִים* si legatur cum puncto in dextro cornu primæ litteræ, significat

PSALMUS LXXXVII

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — *Canticum Psalmi, 1. filii Core, in finem, pro Mabeleth ad respondendum, intellectus Eman Ezrahitæ.*

2. Domine, Deus salutis meæ, in die clamavi, et nocte coram te.

3. Intret in conspectu tuo oratio mea: inclina aurem tuam ad preceam meam.

4. Quia repleta est malis anima mea, et vita mea inferno appropinquivit.

5. Estimatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum sicut homo sine adjutorio, 6. inter mortuos liber,

Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non es memior amplius; et ipsi de manu tua repulsi sunt.

7. Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebris, et in umbra mortis.

8. Super me confirmatus est furor tuus, et omnes fluctus tuos induxisti super me.

9. Longe fecisti notos meos a me; posuerunt me abominationem sibi.

Traditus sum, et non egrediebatur: 10. Oculi mei languerunt præ inopia.

Clamavi ad te, Domine, tota die; expandi ad te manus meas.

11. Numquid mortuis facies mirabilia; aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?

12. Numquid narrabit aliquis in sepulchro mi-

cantores, a verbo *וְרֵימִים*; si legatur cum puncto in sinistro, significat *principes*, a verbo *וְרֵימִים*, et sic legerunt Septuaginta Interpretes. Illud, *quasi in choris*, potest etiam recte verbi, *sicut tripudiantium*, vel *letantium*, ut notum est. Denique illud, *omnes fontes mei in te*, non habet difficultatem, nisi ratione duorum vocabulorum, *fontes mei*; sed vox hebraica, *בְּעֵינַי*, *fontes mei*, loca videtur a Septuaginta Interpretibus *mabonim*, cum *ad* paragogico, quæ significat *habitationem*: neque enim tam imperli erant Septuaginta, ut pro fontibus, ponerent *habitationem*, nisi legissent verbum, quod ita verbi posset. Sed quamvis vera lectio sit, quam ex Septuaginta Interpretes noster latinus expressit: tamen lectio quoque illa verum sensum habet, quam S. Hieronymus ex hebræo transtulit. Vere enim beati omnes in oculis sunt quasi cantores in choris laudantes Deum, quoniam omnes fontes honorum divinarum in celesti Jerusalem inveniuntur.

V. s. n. — *Canticum carminis [h. Psalmus] filiorum Core, victori per chorum ad præcinctum, eruditionis Eman Ezrahitæ.*

Domine, Deus salutis meæ, per diem clamavi, et nocte coram te.

Ingrediatur ante te oratio mea: inclina aurem tuam ad laudationem meam.

Quia repleta est malis anima mea, et vita mea ad infernum descendit [h. usque pervenit].

Reputatus sum cum descendentibus in lacum: factus sum quasi homo invalidus, inter mortuos liber:

Sicut interfecti et dormientes in sepulchro, quorum non recordaris amplius; et qui a manu tua abscessi sunt.

Posuisti me in lacu novissimo [h. subterfiori]: in tenebris, [al. tenebrositas et] in profundis.

Super me confirmatus est furor tuus, et fluctibus tuis afflixisti me. SEMPER.

Longe fecisti notos meos a me, posuisti me abominationem eis, clausum, et ab non prodeuntem.

Oculus meus infirmatus est ab afflictione, vocavi [al. invocavi] te, Domine, tota die, expandi ad te palmas meas.

Numquid mortuis facies mirabilia: aut gigantes surgent [al. resurgent], et confitebuntur tibi? SEMPER.

Numquid narrabitur in sepulchro misericordia